

"Uska je."

Josip ne odgovara, jer u mašti on sada stoji na najvišem grudobranu, vitlajući mačem, ili pak odapinjući strijele na osvajačke brodove.

Potom trk kako bi uhvatili autobus. Josip ga još nikada nije video. Golema je to stvar, nalik na zvijer što proždire ljude, a onda ih opet žive ispusti. U njemu je puno ljudi. Otac plaća nekoliko novčića vozaču koji стоји pored vrata pogleda puna iščekivanja i otvorena dlana. Nalaze slobodno sjedište za dvoje otprilike na sredini autobusa. Kada je zvijer zagrmjela, ispljuna nula crni dim i stala se kretati, Josipove su se oči proširile, dok je na sjedalu poskakivao od vožnje.

"O!" povika, pomiješanoga čudenja, straha i oduševljenja.

Otac se nasmiješi i privuče ga kako ne bi udarao u stakleni prozor. Autobus vozi zastrašujućom brzinom i nagiba se dok prolazi zavojitim i uskim brdskim putem.

"Koliko ima do mora, tata?"

"Zračnom linijom, Josipe, svega osamdeset kilometara. Zakasnili smo na autobus koji bi nas odvezao ravno do obale u Pločama. Sad idemo drugim putem, sjeverozapadno, preko brda. Dulji je i sporiji, ali nama se ne žuri. Žuri li ti se?"

Josip se nasmije. "Meni se ne žuri, tata."

"Dobro. Proći ćemo kroz Široki Brijeg gdje je fra Anto postao svećenik. Tamo je škola za dječake i sjemenište i veliko svetište posvećeno Gospinu Uznesenju. Tamo živi mnogo franjevaca."

"Hoćemo li ih vidjeti?"

"Ne, autobus će proći kroz grad, ali vidjet ćemo crkvu i školu na brdu. To je blagoslovljeno mjesto."

Autobus nastavlja put gore-dolje po zavojitim putovima koji su bolji od onih što vode do Rajske Polje, ali svejedno i dalje loši. Povremeno se autobus mora zaustaviti i vratiti natrag, ponekad i čitav kilometar, kako bi propustio vojne kamione iz suprotnog smjera. Čitavo vrijeme škripeći i bučeći poskakuje naprijed-natrag. Jako je uzbudljivo. U autobusu ima životinja. Pilića u sanducima. Nekoliko koza vezanih za nogare

sjedišta. Praščić u torbi od gruboga platna izaziva Josipovu sućut, jer - iako platno dopušta dovod zraka - vrh je zavezan koncem, pa se praščić bacaka i skvići.

Put ponire u dolinu punu drveća, dok se na vrhu uzvisine nalazi crkva sagrađena od lijepih kamenih blokova, a okružuje je više velikih zgrada. U daljini se vide polja i voćnjaci. Autobus se zaustavlja u podnožju kako bi iskrcao jedne putnike, a ukrcao druge. Potom opet zagrmi i nastavlja put.

Znači, ovdje je fra Anto bio kao dječak, pomisli Josip. Da, pa i on je zacijelo jednom davno morao biti dječak. Potom bogoslov, a onda svećenik. Dobro je to mjesto.

"U knjižnici ima više od stotinu tisuća knjiga," kaže otac. "Tu poučavaju veliki stručnjaci, fratri koji su studirali u Parizu i Budimpešti. Možda ćeš se i ti, Josipe, jednoga dana ovdje školovati." Prekriži se pogledavši natrag prema crkvi, dok autobus izlazi iz doline.

Prolaze sati. Starci se prigušena glasa svađaju dok putovanje dalje traje.

Opet ta riječ *četnici*. Ponavlja se i riječ *ustaše*. I *HSS, NDH* i *domobrani*. Čini se kako niti jedna od tih tema nije baš radosna. Stari su ljudi zabrinuti. Spominje se neki kralj - Petar. Starci odobravaju Hrvatsku seljačku stranku, no smatraju je uništenom. Ne opravdavaju kralja koji je pobjegao, ali ih još više zabrinjavaju ustaše i četnici.

"Mi imamo kralja?" upita Josip oca. "Nisam to, znao."

"U progonstvu je," prošapta otac. Opet šapće. To je neobično. Tata inače nikada ne šapće. Nitko od muškaraca u Rajske Polje ne šapće. Šapću jedino žene, obično uz osmijeh, radi sretnih tajni: beba što rastu u trbusima svojih majki ili pak mladih djevojaka i mladića što su se netom zaručili.

Vozač autobusa zatrubio je magarcu uz put koji mu se u posljednjem trenutku uklonio. S druge strane autobusa dvije starice mole krunicu. Djeca visoko podignutih glava i otvorenih usta promatraju svaku pojedinost krajolika u prolazu. Najmlađi su na grudima majki. Neke od žena, one

najsiromašnije, ne prekrivaju se rupcima. Josip ne odobrava tu nedoličnost, iako ga oduševljava.

Autobus se zaustavlja na uskome klancu koji presijeca put. Kameni se most srušio te ga zamjenjuju samo dvije široke drvene grede. Vozač izlazi češkajući se po glavi. Putnici su se razmilili posvuda dok on pokušava odlučiti vrijedi li riskirati prijelaz. Klanac je širok jedva tri metra i nije jako dubok, ali bi pad u njega prouzročio daleko dublji pad niz strminu planine. Putnici su se razišli po grmlju uz put iznenadivši jata malih zlačanih ptica. Josip ih promatra kako lete proučavajući obrise što ih izvode u zraku.

Vozač povećava razliku između dvije daske, mjeri očima, uzdiše te poviče neka se svi vrate u autobus. Otac primjećuje kako to baš i nije dobra zamisao, jer će puno ljudi stradati ako gume skliznu s dasaka.

"Mislite da je bolje da poginem sam?" uvrijeđeno pita vozač.

Otac mu uzvrati pogled što ga obično znaju odgonetnuti samo njegova žena i sin. Pogled je to kojim se služi kad ne želi reći što misli. On govori: "Tvoj je stav toliko nerazuman da ga nikakve moje riječi neće promijeniti. Nikakvo uvjeravanje ne bi izmijenilo tvoju nevjerojatnu nesposobnost shvaćanja stvarnosti."

I tako se ukrcavaju svi osim Josipa i njegova oca. Osim tihih molitava u autobusu vlada tišina dok polako klizi preko klanca. Sretno stiže na drugu stranu te se njime prolomi pljesak. Otac i Josip prelaze pješice, a vozač im ljubazno, bez riječi, otvara vrata. Putovanje se nastavlja.

Sat kasnije autobus zaustavlja barikada. Na njoj stoji desetak talijanskih vojnika s napetim puškama. Trojica ulaze u autobus i pomno proučavaju svako lice. Vlada tišina. Ispituju jednoga mladića te ga, nezadovoljni njegovim odgovorima, izvlače iz sjedala i guraju kroz vrata prema vojnicima koji čekaju vani. Talijani silaze i daju znak autobusu da krene. Još neko vrijeme vlada tišina, a onda započinje mrmljanje. Starija žena počinje plakati, iako nije sigurno je li u rodu s mladićem.

Ostale joj starice pristupaju i tješe je.

"Zašto su odveli toga čovjeka?" šapnu Josip oču u uho.

Otac ga prijekorno pogleda i prošapta: "*Budi tiko!*"

Put široko zaokreće, pa se oštiri spušta. Još jedan zavoj, a onda otac kaže: "Eno ga. More!"

Josip prisloni lice na prozor, napne oči, usta otvorenih poput malena djeteta, glave ispružene na tankome vratu. Iza podnožja brda more je nalik na pero okrenuto postrance, sasvim blizu. Iako se u njemu odražavalo sunce, primjetio je njegovo plavetnilo: bila je to nijansa plave boje kakvu još nikada nije bio vidio.

"Kako ti se čini?" upita otac.

Nije kadar razmišljati. Može ga jedino promatrati, utapati se u njegovu prisustvu, jer biva sve veće. Ovo je more veće od čitavoga svijeta.

Autobus sada juri posljednjim nagibom i uz škripu se zaustavlja na mjestu gdje se put kroz brda susreće s drugim putem, duž obale. Otac i Josip skupljaju stvari, probijaju se kroz piliće, djecu i koze, stižu do otvorenih vrata i skaču u prašinu. Motor zagrmi, autobus skreće udesno i počinje optati na sjever prema Splitu.

"Zašto smo se ovdje zaustavili?" upita Josip.

"Jer ti želim pokazati more. Vidjet ćemo ga i u Splitu, ali u luci, gdje ima puno kamena i cementa, pa nije tako lijepo. Ovdje je more onakvo kakvo je bilo kada je Odisej njime plovio."

Cesta je na stotine metara iznad obale. Stavljaju prtljagu na rame te podu strmom stazom kroz maslenik. Spust je pod nogama tvrd, ali manje kamenit od planinskih pašnjaka. Drveće i divlje raslinje ovdje je više. Puno je cvijeća i neke vrste Josip vidi prvi put. Zrak je topliji. Sunce prži. Zaustavljaju se pod drvetom kako bi popili vode. No, ne žele se odmarati. Nastavljaju dalje, probijajući se kroz bijeli kamen, trnje i nisko grmlje prepuno crvenih cvjetova.

Naposljetu stižu do stijene tražeći put da se spuste. Na vrhu se nalazi drvo koje Josip ne prepozna. Okrugli zlatni

Petar se nasmiješi u znak odobravanja.

Neko su vrijeme jednostavno promatrali svijet, a nakon toga pojedu nešto kruha i potegnu vode iz čuturica. Petar ustaje i stade bacati kamenje u zidove utvrde. Josip mu se pridruži. Petar se onda zaustavi i zagleda u prazno.

"Tvoj otac veli da četnici nikada neće doći ovamo jer naša dolina nikoga ne zanima."

"Da."

"Joško, a zašto su Turci ovdje sagradili tvrđavu?"

Josip ne zna što bi odgovorio.

Kasnije nožem i sjekirom odrežu nešto šiblja i Petrovim kremenom zapale vetricu. Nije im potrebna, ali to redovito čine. Bace nekoliko češera na plamen, tek radi mirisa kao na nedjeljnoj misi. Kasno poslijepodne, sunce je zaobišlo planinu i tuče ravno na zaravan. Popili su svu vodu. I tako, prešutnim sporazumom, znadu kako im je poći. Ugase vatru i prebace se preko ruba sljemena.

Niz planinu ih prati nekoliko padova, još jedan rat orasima i pokoja dobra šala. No, najviše im je na pameti tajna utvrde. Rastaju se stigavši do ulice, nakon što su u potoku pokraj crkve oprali ruke i dobro se napili vode. Vraćaju se kući, dok očevi izlaze iz štala, a majke postavljaju jelo na stol.

Nedjeljno je jutro. Nakon misnih čitanja fra Anto progovara o britanskome bombarderu.

On je vrlo visok, vitak, snažne građe, crne kose, mišićav. Kada s dječacima igra nogomet na polju iza crkve, ne nosi svoj franjevački habit, već samo crne hlače i bijelu potkošulju. Ispod nje nosi veliki križ i Gospin škapular. Stvarno je snažan i tako dobro igra nogomet da bi bilo nepravedno kada bi igrao samo za jednu stranu. Pomaže objema ekipama radi ravnoteže, a oni nikada ne znaju kada mijenja strane. To je dio zabave, nikada ne znati kada će te fra Anto nadmudriti. Igra bos. Ima golema stopala koja su često posjećena i ranjena, s pokojim flasterom. Sandale obuva tek kad padne prvi snijeg, no niti tada ne stavlja čarape. Kad s loptom juri poljem, nitko mu ne

staje na put. Jedan krivi korak i više te nema. Većina dječaka žele biti fratri kad odrastu. Većina ih to do šesnaeste ili sedamnaeste godine zaboravi, ali ne svi. Otkad je fra Anto prije deset godina došao u Rajska Polja, tri su dječaka otišla u sjemenište u Široki Brijeg - što je uistinu velik broj zvanja za jedno tako malo selo.

Sada fra Anto govori o bombarderu. Govori ljudima kako je to znak da su se Savezničke snage približile te kako će se tijek rata promijeniti. U borbi za ovu zemlju, sudjelovat će brojne frakcije: Saveznici, sile Osovine i naši ljudi, koji su podijeljeni i ljutiti. Stara bi zla mogla biti zamijenjena novima. Svi moramo moliti za mir, sveti mir, pravedni mir, što ga može donijeti jedino Krist. Mržnja i osvetoljubivost ne smiju se nastaniti niti u jednome srcu. Ovo je Kristovo selo, kaže on, posvećeno Spasitelju i Njegovoj Majci. Čak mu i samo ime o tome svjedoči. No, ne smije sve ostati samo na imenu. Kraljevstvo je nebesko unutra te može opstati samo onda kad naš unutarnji život nije okužen smrću. Pakleni duh ne smije se nastaniti niti u jednome srcu u Rajske Poljima, ako želimo da ona ostanu u miru.

Zadaća je to što je svatko mora obaviti sam. Možemo u tome jedan drugome pomoći, kaže, ali najveći dio posla svatko mora obaviti u vlastitoj duši.

"Sotona je lažac i čovjekoubojica od početka," zaključuje. "Gdje god ima ubijanja, ima i laži. Stoga nam valjaju živjeti u istini. Nikada nije dovoljno jednostavno izbjegavati ubijanje drugih. Nikada ne smijemo niti najmanjem zrncu neistine dopustiti da prokljija u dubini naše duše."

Svi su tiki, u sebi razmišljaju, dok se on vraća za oltar i nastavlja misu.

Rujan. Počela je škola. Otac je opet gospodar drvene zgrade što ju je vlada 1920. sagradila pored crkve. Otac je dobar čovjek, ali znade biti i strog. Ne dopušta nikakve budalaštine. Sva djeca to znaju. Svi ga roditelji u Rajske Poljima u tome podržavaju.

Iako je sve to za njega zanimljivo, na svijetu se događa nešto još daleko važnije. Njegova je ljubav prema Josipi postala svjetlo njegove duše. Niti ne pomicala kako bi to mogao biti početak onoga što se inače odvija između dječaka i djevojčica. Odbacuje i samu pomisao na udvaranje. Deset mu je godina! Dijete je! Ne zanimaju ga stvari kojima su nešto stariji dječaci i djevojčice u selu - čini se - posvema općinjeni. Znade kako upravo na taj način ljubav dolazi na svijet i stvaraju se obitelji. Pročitao je knjigu o tome što mu je dao otac, a prisjeća se i njihova razgovora na tu temu, iako neodređeno. Sve se to uopće ne odnosi na njega - u to je posve siguran - niti će se ikada odnositi.

Ne, važan je sam taj plamen, koji se tiho kreće između Josipina i njegova srca. I ona to osjeća, nema nikakve dvojbe, jer niti jednog drugog dječaka ne promatra tako kao njega. Od svojega prvoga susreta podno planine nisu izmijenili niti riječi, iako neprestano razgovaraju očima lastavice.

Tko si ti? Odakle dolaziš? Kuda ideš? Njene ga oči to pitaju, baš kao i njegove nju te se oboje osmjeju, znajući da ih odgovori na to zapravo i ne zanimaju. Ta njihova povezanost je velika tajna, veliko blago. Oboje to znadu. Štoviše, svjesni su toga, i ta je njihova spoznaja jedinstvena. Neobično je to što ne gledaju kako bi se našli negdje nasamo. Zasad je dovoljno mimoći se na školskome dvorištu, dok im se pogledi susreću, ili na misi, ili kad se djeca i roditelji slučajno susretnu kod potoka pokraj crkve, grabeći drvenim vjedrima vodu koja im je potrebna za kuhanje, piće i pranje. Kad god se tako susretnu, svijet započinje iznova. Od toga mogu živjeti danima.

S vremenom, jezik povezanosti traži i druge oblike, u koji ma će se žarka srž moći širiti. Prvi je korak njegov. Jednoga je dana prije zore tiho krenuo putem k bunariću. Saznao je kako ona u određeno vrijeme dolazi zagrabit vode. Uz veliki kamen, na koji se žene i djeca penju kako bi se nagnuli nad vodu, poredao je sedam okruglih bijelih kamenića s mora. Složio ih je u obliku slova J, a potom se hitro vratio kući. S kuhinjskoga je prozora u blijedoj svjetlosti zore promatrao kako izlazi

iz kuće s vjedrom u ruci. Prošla je putem njišući ga u ruci zaledana u nebo. Na sebi ima plavu haljinu koja mu, na ružičastoj pozadini zore, u potpunosti oduzima dah, a njegovo srce tjera ludo udarati. Ona ugleda bijelo kamenje i pogleda u pravcu njegove kuće. Iako je dnevna svjetlost tek slaba, posve je siguran kako se smiješi. Ona se sagnu, pokupi kamenje i spravi ga u džep. Potom napuni vjedro vodom i vrati se kući.

Kasnije toga dana, Josip izlijeće kroz kuhinjska vrata i odlazi iza kuće. Ne kani ništa posebno činiti, možda leći na travu podno hrasta i vidjeti hoće li mu slučaj - ili možda kakav andeo - spustiti koji plod na čelo. Fra Anto kaže kako andeli ravnaju svim prirodnim silama na zemlji i svim kretanjima na nebesima: suncem, mjesecom i planetima - od najmanjega sjemena pa sve do najsjajnije zvijezde. Ako mu na čelo padne žir, hoće li ga to zaboljeti, pita se. Je li sila gravitacije jednakojaka sili bacanja? Kad Petra nema u blizini kako bi mu pomogao ispitati takve zamisli, do odgovora se može doći i na druge načine. Sjede na travu pokraj stijene. Krajičkom oka promatra plavetnilo na zaravni stijene. Pronalazi plavo cvijeće koje raste samo u šumi pored padine. Poredano je u obliku slova J. Iznad slova se nalazi sićušno bijelo pero. Nije otpuhnuto jer ga drži jedan od njegovih kamenića s mora.

Stiglo je pismo od sestre Katarine od Svetih Andela. Nakon mjeseci prekida, poštanska je veza između Dalmacije i Bosne i Hercegovine ponovno uspostavljena. Više nema jasno uspostavljene vlasti. Čitava je zemlja zbunjena zonama kojima dominira ova ili ona frakcija, džep, otok, utvrda moći, pri čemu se granice neprestano pomiču kako se pomiču tumarajuće brigade - *paklenska polja*, tako ih naziva otac. Neki su ljudi s obale bili dovoljno mudri svoju poštu poslati franjevačkoj zajednici u Mostaru, jer znadu da je to pouzdana adresa. Svećenici i braća kreću se uglavnom bez poteškoća. Ne nose oružje te pretežito putuju pješice. Jedan je brat franjevac iz Mostara donio vreću s poštom. Fra Anto dijeli pisma po svim kućama u selu.

Otac odlazi do police s knjigama i bira tri naslova. Josip je u međuvremenu obukao čizme i kaput. Otac mu daje knjige da ih zaštitи kaputom, kako snijeg ne bi smočio korice.

Malo sivo maće sjedi u snijegu i čeka, žalosno mijaučući. Josipa ga podigne u naručje te dvoje mladih izide, rame uz rame, na snijeg koji prijeći svaku vidljivost. Noge znadu kamo ih vode. Ne govore. Pogled lastavica nije moguć u mraku, dok se ne bi usudili dotaknuti ramenom o rame, no Josip osjeća prisustvo njene duše. Ona osjeća prisustvo njegove. Oboje to znadu: znadu kao jedno.

Tko si, odakle dolaziš, kuda ideš?

Odgovore već znaju. Ta su pitanja tek prokušan oblik kojim međusobno izmjenjuju nešto daleko stvarnije.

Više te ne vidim, razmišlja Josip bez riječi, no ovdje si.

Kada bi napokon progovorio, što bi rekao? Odgovara ona. *A, kada bih ja napokon progovorila, što bih rekla?*

Ovdje sam, kliče njegova duša, *ovdje sam, ovdje sam.*

Nije to potrebno izgovoriti; već je izgovoren.

Na vratima njene kuće, predaje joj knjige. Ona vadi paket iz kaputa i predaje mu ga. Potom se, u istome trenutku, okreće jedno od drugoga i razilaze.

Vrativši se kući, Josip neopazice odnese paket u potkrov lje. Primjećuje kako je na njemu olovkom napisano njegovo ime. Pozorno ga otvara.

Unutra je grančica dugačka kakvih petnaestak centimetara. Okreće je u svim pravcima. Riječ je o tanku izdanku drveta iz kojega izlaze dvije manje grančice, poput sićunoga tjelešca uzdignutih ruku.

Pogledavši pobliže, vidi da je u nj urezan čovječji lik. Ima rupe u rukama, nogama i boku. Sada tek shvaća što je to. Zataknuto vodoravno između ruku i središnje osi, prolazeći iza glave, nalazi se sjajno plavo pero.

Pada na koljena, otkotrlja se na leđa, nehotice prevrnuvši svjećnjak. Ne obazire se na to. Plamen se ugasio, ali zato onaj u njemu gori punim sjajem. Valja se po podu, prinoseći dar k ustima, neprestano ljubeći Isusa, Josipu, lastavicu.

Prošlo je mjesec dana. U selima na sjeveru i istoku bilo je ubijanja - uglavnom na području oko Sarajeva i Mostara. Fra Anto je dočuo da su za to odgovorne partizanske brigade. Ujedno puškama, a ponekad i minobacačima, gađaju veliko svetište na Širokome Brijegu, odakle su svi sjemeništarci poslani kući. Franjevcu su ostali, iako ih je njihov provincial u Mostaru potaknuo neka promisle o preseljenju u grad, gdje ipak postoji kakva-takva zaštita. Predložio je i da se fratri iz sjemeništa vrate svojim obiteljima, no nitko to nije učinio. Ipak, i u samome Mostaru je bilo provala, političkih ubojstava i pojedinačnih masakra. Iako se čini kako se rat približava kraju, žestoke borbe između suprotstavljenih skupina na brojnim područjima Jugoslavije ne jenjavaju. Najveći se broj frakcija pomiješao s partizanskom vojskom, no i dalje nastavljaju posvuda terorizirati. Nemoguće je predvidjeti gdje će udariti.

Prvi je tjedan veljače. U selu je težak porodaj. Žena koja živi u kući do Petrove, rađa svoje prvo dijete. Mlada je, udana za starijega čovjeka po imenu Josip. Njemu je blizu četrdeset godina, poljodjelac je te jedan od najpobožnijih ljudi u selu. Priča se da je kao dječak želio postati svećenik, no nije bio dovoljno bistar za to. Sve do prošle godine nije se ženio, a i sada ga se smatra nekom vrstom laičkoga sveca, jer mu preko usana nikada nije prešla ružna riječ, iako valja priznati kako koji gutljaj šljivovice jest. Svi ga vole i svi se raduju što su on i supruga blagoslovljeni djetetom. Njegova je supruga - po imenu Tereza, iz Petrove šire obitelji - iz susjednog sela blizu kraja doline, kakvih petnaestak kilometara duž puta prema jugu. Vrlo su lijepo zajedno proveli ovu proteklu godinu. No, beba stiže mjesec dana prerano te je žena počela krvatiti.

Svaki put kad je uhvati trud, po čitavu se selu može čuti kako vrišti. Neki su muškarci odlučili prošetati šumom unatoč snijegu te su pozvali i njezina muža neka im se pridruži. Govore mu: što možeš ovdje? Poludjet ćeš od brige! No, on se ne želi odvojiti od supruge. Mamica i Petrova majka nalaze se

Biblioteka

Romani
1.

Urednik:
Mate Krajina

Michael D. O'Brien

Otok svijeta

roman

Zagreb, 1. VII. 2008.
Ivan Silenović

TREĆI DAN
Zagreb, 2008.